

TÓTH TIBOR – VARGA TAMÁS

A SZITUÁCIÓS VAGY SZEREPJÁTÉK MINT OKTATÁSI-NEVELÉSI MÓDSZER ALKALMAZÁSA A FÖLDRAJZ ÓRÁN

egyszeri ívás alkalmával 1-7 millió ikrát is képes lerakni. Hogy aztán hová lesznek, csak a jó ég tudja. Tény, hogy a vízierőművek miatt a Dunából annyira kiveszett, hogy szenzáció, ha egy-egy felbukkan valahol. Kísérleteznek a mesterséges szaporításával is, de hogy milyen eredményt fognak elérni, az még a jövő titka. Miként sok állatfaj, a halak is alkalmasak a keresztezésre. Mesterségesen létre is hozták a viza és a kecsge hibridjét, valószínűleg a jól jövedelmező kaviártermelés reményében, merthogy a tokfélék ikrája a híres kaviár, mondják, a kecsgeé a legfinomabb, a vizáé meg a legtöbb. Az új állatfajt (a hal „összvért”) vicsegének nevezték el, de azóta semmi hír róla.

Az év halai közül a nemes fajkhoz tartozókat minden valószínűség szerint sokan ismerik, talán a rózsás márnát (*Barbus barbus*) is, aminek az ikrája mérgező, de nem vagyok benne biztos, hogy az olyan jelentéktelenné vált hal, mint a réti csík (*Mysgurnus fossilis*), érdekelné valakit. Mindkettő neve felkerült a szavazólapra, de egyik sem nyert. Pedig valamikor kedvelt böjti eledel volt a csík, és külön mesterség a csíkászat. Annyit még elárulhatok róla, hogy azért él meg az iszapos tocsogókban, mert a kevés vízből nemcsak a kopoltyújával képes felvenni az oxigént, hanem a végbelevél és az úszóhólyagjával is, aminek légjáratai összeköttetésben állnak a bőrrel, tehát a bőrlégzése is segíti az életben maradását, akárcsak a békákét. Amit személyesen tapasztaltam, sipogó hangot is tud kiadni. Sok furcsaság akad a természetben, ha jobban szemügyre vesszük. Meglepően hangzik a réti csík latin nevében a „fossilis” jelző, amiből arra lehetne következtetni, hogy ez az állatka valamiféle élőkövület, azaz reliktum. Ám nem igen lehet az, mert nem ősbibb, mint a többi csontos, sugárúszójú halfaj. Mintegy 419 millió éves. Csak!

A XXI. század kihívásaira nem lehet elég korán felkészülni. A következő oktatási módszer, melyet be szeretnénk mutatni, a mindennapi életben használt kommunikációs tér kihasználására kínál lehetőséget.

Makádi (2003) szerint a szerepjáték vagy szituációs játék cselekvésközpontú oktatási módszer, célja, hogy szimulált konfliktushelyzeteken keresztül a résztvevők megismerhessék a társadalmi, politikai struktúrák működését, összetételét. A játék során a politika, a gazdaság világa, a környezeti, ökológiai és népesedési-etikai problémák egy modellen keresztül ismerhetőek meg. Különböző érdekcsoportok és szembenálló nézőpontok találkoznak itt, és a játékosoknak közösen kell megoldaniuk a szimulált konfliktusokat. Ezekben a meghatározott szerepkörű játékokban egy teljes mértékben fiktív, de lehetőleg a valósághoz nagyon közeli helyzetben kell egy adott problémát megoldani. A diákok a játék keretén belül bővítik a meglévő ismereteiket és fejlesztik a készségeiket, valamint alkalmazzák addigi tudásukat egy olyan játék során, mely valamilyen adott témakört ölel fel, illetve szerepeket modellez. Ennek fényében a feladat megoldása már nemcsak tárgyi tudást követel, hanem annak aktív, a lehető legjobban kihasznált alkalmazását is. A tudás átadása kognitív, tehát a megismerésen alapuló és affektív, azaz az érzelmeken, hangulatokon alapuló folyamat során történik. A módszer legfontosabb jellemzője és lényege, hogy felszínre kerüljön a tanulók, tehát a szereplők különböző álláspontja, véleménye, érvelése. Célja, hogy szimulált konfliktushelyzeteken keresztül a résztvevők megismerhessék a társadalmi és politikai struktúrák működését. A szerepjáték vagy szituációs játék során egy kitalált, de a valósághoz nagyon közeli helyzetben kell egy

bizonyos konfliktust kezelni és megoldani. A módszer legnagyobb előnye, hogy motivál, készségeket fejleszt, és játékos formában segíti elő a különféle képességek, szerepkörök elsajátítását, gyakorlását.

A módszer egyik legfontosabb alapköve a csoportos munka, jobban mondva a diákok egy csapatként való mozgatása. Ennek során fejlődik leginkább a konfliktuskezelés készsége és a kifejező készségük. A csoportmunka a szolidaritás, türelmesség, fegyelem begyakorlásának az egyik legjobb eszköze. A játék során valóságos helyzeteket, adott szituációkat mutatunk be egy modell segítségével, majd egy kis idő után a csapat megbeszéli és igyekszik a lehető legjobb módon megoldani az eléjük táruló feladatsort. Természetesen rengeteg támpontot kapnak a kialakított helyzettel kapcsolatban, melyek kimondottan hozzájárulnak, hogy a lehető legjobb megoldás szülessen az adott „konfliktusból”. Ezek a segédletek lehetnek összefüggő szövegrészek vagy csak a témával kapcsolatos kulcsszavak. A szimuláció a tanulókat tárgyi tudásukban, emberileg és szervezési készségek tekintetében is igénybe veszi.

Ezen tanulási folyamat által a résztvevők általánosan, az adott témakör segítségével fejlődnek. Azonban a pedagógus próbálhatja a „szereplők” problémamegoldását egy bizonyos készség fejlesztése felé irányítani. Jelen esetben a bírósági tárgyalásokhoz hasonló szituációról beszélünk, ahol az egyes feleket a jogász, illetve az ügyvéd szerepkörök, valamint azok segédei, tanácsadói képviselik. Az érveléseket védőbeszéd formájában adják elő az egyes csoportokat képviselő diákok. Hogy melyik fél is nyeri tulajdonképpen a tárgyalást, azt az esküdtszék és a bíró állapítja meg, akiket szintén a diákok soraiból választunk. A játék egy meghatározó

zott példa szerinti tanulás „ésszel, érzellemmel és cselekedetekkel”. Bizonyított tény, hogy a felfedezés öröme és érzelmi összetevői különösen fontosak, mert az affektív tanulást és téma iránti érdeklődést fokozzák. A szituációs játék során a lényeg nemcsak az új tananyag elsajátításán van, hanem a tudásszint megfelelő felhasználásának elősegítésén is.

A szerepek elosztásánál több lehetőség is felmerülhet. Az egyik, amikor a tanár osztja ki az egyes szerepköröket. Ilyen esetben mindenképp vegyük figyelembe a diákok személyiségi jellemzőit és habitusukat, illetve a kívánt szerepkör követelményeit, mert a nem megfelelő szerepkörbe való besorolás akár negatív irányba is mozdíthatja a tanuló személyiségbeli fejlődését. Ezért leginkább az a módszer ajánlatos, mely szerint a különböző csoportokba és szerepekbe a diákok szabadon jelentkeznek. A népszerű szerepekben természetesen többen szeretnének játszani, így ide többen jelentkeznek, mint amilyen ezek létszáma. A diákoknak gyorsan, általában 1-2 perc alatt kell eldönteniük, hogy kik maradnak az adott szerepben. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szerepek elosztásakor az osztályon belüli hierarchia érvényesül. Ez is elősegíti a valóságyszerűséget, hiszen a társadalmi életben is az ambiciózusabb, nagyra vágyóbb és dominánsabb emberek kerülnek a vezető posztokra, míg a szerényebbek, visszahúzódóbbnak a beosztottak szerepe jut. A csoportmunka és az óra kiértékelésekor ezt a jelenséget is megbeszélhetjük, hogy ki hogyan oldotta meg a szerepét, milyen módon felelt meg a szerepe kívánta elvárásoknak. A szituációs vagy szerepjáték alkalmat ad a diáknak arra, hogy valaki másnak a bőrébe bújva, az illető helyzetébe beleképzelje magát. Így a saját nézeteit tulajdonképpen felelősségre vonás nélkül, büntetlenül és szabadon terjesztheti a nyilvánosság elé. Segít a szerep nézőpontot váltani,

illetve rájönni arra, hogy nem mindig az a teljes igazság, amit eddig a témáról tudott vagy hallott, és segít megérteni, hogy nem olyan egyszerű az adott helyzetet megváltoztatni, mint amilyennek tűnik (Farsang, 2013).

A fentebb említett oktatási módszert egy olyan osztályban próbáltuk ki, ahol a klasszikus oktatási módszerekkel az átlagosnál alacsonyabb szintű motivációt és kevés sikert értünk el. A tanteremben sok a határozottan domináns habitusú diák, s mérhetetlenül nagy köztük a konkurencia, valamint az ebből adódó harc. Ennek a játéknak a segítségével próbáltuk ezt a tényt a tanítási-tanulási folyamat javára fordítani, olyan szerepköröket kialakítani, melyben a dominánsabb tanulók nyugodtan színre léphetnek.

Az óra elején tisztáztuk a szerepjáték fogalmát, a szabályokat, mely szerint működik, ismertettük az osztállyal a feladatot. A tanulók nagyon lelkesen fogadták, így a csoportok és azon belül az egyes funkciók kialakítása zökkenőmentesen ment végbe. Megválasztották a két ügyvédet, akik tulajdonképpen a beszédet majd felolvassák, a tanácsadókat, akik segítenek ötleteikkel és a segédanyagból kiválasztott indokokkal megnyerni a bíróságot. Minden csoportban volt egy írnok, aki az ügyvéd és a tanácsadók ötleteit papírra vetette, és egy „rendet felügyelő” szerepkör, aki a csoportok magatartását, a szerephez való hozzáállását ellenőrizte. Ez a bizonyos diák tartotta szemmel a másik csoportot is, nehogy kihallgassanak valamiféle fontos információt. Az egyes csoportok számára kiosztásra kerültek a segédanyagot. Külön a környezetvédelem képviselőjének, külön a gazdasági ágazatok képviselőjének, a bíróságnak pedig mindkét csoportét, hogy azt áttanulmányozva tudjon megfelelő döntést hozni. Ezek segítségével adott idő alatt kellett egy védőbeszédet megírniuk, amelyben a csoport érdekeit képviselik. Mindent alapos indoklás-

sal kellett alátámasztaniuk. Miután a beszédek elkészültek, és a bíróság is áttanulmányozta mindkét fél segédanyagát, az ügyvédek 4 percet kaptak, hogy védőbeszédüket felolvassák és az esetleges kérdésekre válaszoljanak. Ilyenkor, mi, pedagógusok, jobb, ha nem befolyásoljuk a diákokat. Sokkal fontosabb, hogy kellő időben, ha szükség van rá, helyesbítsük a tanulók fogalmazásait. A beszédek felolvasása után a bíróságra került a sor. Nekik kellett fontolóra venni, melyik csoport védte jobban az ügyét, ki érvelt jobban a kiosztott feladat mellett.

A gyerekek egész óra alatt motiváltak voltak, fegyelmezetten dolgoztak, még a beszédek felolvasásakor is csendben figyelték egymás indoklásait. Jó példa ez a szociális és kommunikációs készségek fejlesztésére, hiszen a jó kommunikáció ott kezdődik, amikor meg tudjuk hallgatni a másik felet.

Mindkét csoport becsülettel dolgozott, a tárgyi ismereteiket, érzelmeiket is beleépítették fogalmazásukba, ezért a bíróságot képviselő tanulóknak is nehéz dolguk volt. Végső soron a kibékítés mellett döntöttek, és javaslatokat adtak a konfliktusaik rendezésére, hogy egyik fél érdekei se csorbuljanak nagyon. Ez a döntés azt jelezte, hogy a diákok nemcsak a témával ismerkedtek meg alaposan, de a szociális érzékenységre is odafigyeltek, ami fontos a készségfejlesztés során.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- FARSANG, A. 2013. *Korszerű módszerek a földrajzoktatásban*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2013.
- MAKÁDI, M. 2003. Szerepjáték a földrajz tanításában. In: *A földrajz tanítása*. 2003/5, 21-25.
- MAKÁDI, M. 2012. *A térbeli intelligencia fejlesztése a földrajztanítás-tanulás folyamatában*. Budapest, ELTE TTK, 2012.
- MAKÁDI, M. – FARKAS, B. P. – HORVÁTH, G. 2013. *Tanulási-tanítási technikák a földrajz-tanításban*. Budapest, ELTE TTK, 2013.